

УДК 811.161.3

Т.А. Кісель

КОЛЕР ЯК МАТЫВІРОВАЧНАЯ ПРЫКМЕТА АСТКІ БАТАНІЧНЫХ НАЙМЕННЯЎ У ЗАХОДНЕПАЛЕСКІХ ГАВОРКАХ

У артыкуле даследуецца пытанне функцыянавання ў заходнепалескіх гаворках батанічных назваў, у аснове якіх ляжаць назвы колераў, устанаўліваецца іх паходжанне і прадуктыўнасць ужывання.

Для чалавека прырода заўсёды адыгрывала і адыгрывае асаблівую ролю, паколькі ўсё наша жыццё звязана з ёю самым непасрэдным чынам. З маленства светаадчуванне і светаўспрымання чалавека суадносіцца з прадметамі і з’явамі жывой і нежывой прыроды. Колеры прыроды..Яны суправаджаюць нас па жыцці, часта з’яўляючыся крыніцай нашых эмоцый, уражанняў, настрою. Адною з самых яркіх такіх крыніц можна лічыць раслінны свет, у якім колькасць колераў і адценняў не абмяжоўваецца звыклымі колерамі вяселкі.

Назвы розных колераў і адценняў адлюстраваліся непасрэдна ў батанічных намінацыях. Значнай колькасцю такія найменні прадстаўлены ў гаворках Брэсцка-Пінскага Палесся. Фактычны матэрыял сабраны метадам сацыяльнай выбаркі з лексікаграфічных крыніц, а таксама асабіста ў выніку апытанняў прадстаўнікоў заходнепалескіх гаворак (у ілюстрацыях такі матэрыял падаецца са спасылкай **МА** – матэрыялы апытанняў).

Батанічныя намінацыі, якія суадносяцца з назвамі колераў і адценняў могуць грунтавацца на розных прыметах. У аснове іх могуць быць:

1. Колеры кветак або суквеццяў расліны:

а) белы колер – ‘бэз белы’ – **баз бі□лы** м. (*МА, Туляцічы Иван.*); **без бе□лы** м. (*МА, Гарадная Стол.*); **бэз бе□лы** м.: *Бэз есця белы (МА, Жабін Пруж.), Бэз белы коло плота□ ростэ (МА, Пелішча Кам.); бэз бі□лы* м.: *Бэз білы е і сірэнёвы (МА, Велямовічы Брэсц.), (МА, Бяроза Кобр., Рэчыца Палявая Жаб.); ‘гарлачык белы’ – лі□лія бі□ла* ж.: *Лілія біла пропала (МА, Крамно Драг.), (МА, Ліпна Кам.); ‘канюшына паўзучая’ – бі□ла канюшы□на* ж. (*НЛ, Какорыца Драг.); бі□ла конюшы□на* ж. (*МА, Прылукі Брэсц., Страдзечы Брэсц., Чарнакі Кам.), (ЛАБНГ, Азяты Жаб.), (ЛП, Лапацін Пін.); бі□ла я□тылына* ж. (*ЛАБНГ, Сіманавічы Драг.); ‘капытнік балотны’ – белокопы□тнік* м. (*ЛАБНГ, Анікавічы Кобр.); ‘кураслеп дуброўны’ – бе□лые подсне□жнікі* мн. (*МА, Сярэдняе Пруж.); бі□лые подсне□жнікі* мн. (*МА, Міхалін Брэсц.);*

б) чырвоны колер і яго адценні – ‘бэз ружовы’ – **баз бордо□вы** м. (*МА, Туляцічы Иван.*); **бэз чырво□ны** м.: *Бэз чырвоны вжэ росцвіў (МА, Лапацін Пін.); ‘канюшына лугавая’ – кра□сна колюшы□на* ж.: *Пасіялы красну колюшыну (МА, Рэчыца Палявая Жаб.); кра□сна конюшы□на* ж. (*МА, Камень Кобр., Ліпна Кам., Пелішча Кам.); ро□зова конюшы□на* ж. (*МА, Лапацін Пін., М. Радванічы Брэсц., Страдзечы Брэсц.); чырво□на конюшы□на* ж. (*МА, Рылавічы Иван., Чарнакі Кам.), (ЛАБНГ, Пяркі Кобр., Сіманавічы Драг.); чэрво□на конюшы□на* ж. (*ЛАБНГ, Азяты Жаб.); ‘светнік зязюльчын’ – ро□зовы васыллё□к* м. (*НЛ, Спорава Бяроз.);*

в) сіні колер і яго адценні – ‘бэз ліловы’ – **баз сірэ□невы** м. (*МА, Туляцічы Иван.*); **без сірэ□невы** м. (*МА, Гарадная Стол.*); **бэз сірэ□нёвы** м.: *Бэз сірэнёвы у нас (МА, Прылукі Брэсц.), (МА, Велямовічы Брэсц., Шумаки Брэсц.); ‘незабудка’ –*

сінеглазкі мн. (МА, Радчыцк Стол.); **сынявынькы квыточкы** (ЛАБНГ, Сіманавічы Драг.); ‘пячоначніца высакародная, пералеска’ – **голубы е подснежнікі** мн. (МА, Буховічы Кобр., Сярэдняе Пруж.); **сініе подснежнікі** мн. (МА, Міхалін Брэсц.);

г) чорны колер – ‘ранняя асака светла-зялёнага колеру’ – **чфрнфгфлв** м. (ЛАБНГ, Камянюкі Кам., Сіманавічы Драг.); ‘чорнагалоў звычайны’ – **чорноголов** м. (ЛАБНГ, Азяты Жаб., Аніскавічы Кобр., Хаціслаў Малар.); **чырнуголов** м. (ЛАБНГ, Прылуці Брэсц.); ‘падвей вузкалісты’ – **чорноголов** м.: Чорноголоў на болоті ростэ (МА, Ліпна Кам.), Чорноголоў белім цвітэ (МА, Лука Стол.), Ужэ зацвіў чоноголоў (МА, Выганашчы Пін.);

д) жоўты колер – ‘гарошак лугавы’ – **жоўтый ляд** м. (НЛ, Спорава Бяроз.); ‘жаўтушнік ляўкойны’ – **жовтушнік** м.: Жовтушнік – жовтэ зілле (МА, Жабін Пруж.); ‘лубін жоўты’ – **лубын жовты** м.: Лубын е і жовты (МА, Пелішча Кам.).

2. Колеры ягад, пладоў:

а) чорны колер – ‘аронія, чарнаплодная рабіна’ – **гарабіна чорна** ж. (МА, Лапацін Пін.); **рабіна чорна** ж.: Рабіна есця чорна і красна (МА, Жабін Пруж.), Рабіна у селові е чорна і красна (МА, Міхалін Брэсц.), (МА, Камень Кобр., Хацінава Кам.); ‘гатункі памідораў’ – **чорныя помыдоры** мн.: Чорныя помыдоры мясыстыі (МА, Фядоры Стол.); ‘гатункі сліў’ – **чорнослівы** мн.: Чорнослівы малэнькы такыі (МА, Туляцічы Іван.); **чорносліў** м.: Чорносліў – такі малеўкыі сліўкі (МА, Радчыцк Стол.); **чорнослыв** м. (МА, Закросніца Кобр.); ‘гатункі цыбулі’ – **чэрнушка** ж. (МА, Хлябы Пін.); ‘гатункі яблынь і яблык’ – **чорногузы** мн.: Чорногузы – яблыка бы сініе (МА, Радчыцк Стол.); ‘парэчкі чорныя’ – **смородіна чорна** ж.: Смородіна красна і чорна (МА, Міхалін Брэсц.), Смородіна чорна, біла і красна ростэ (МА, Прылуці Брэсц.), (МА, Віры Драг., Жабін Пруж., Радчыцк Стол., Туляцічы Іван.); **смородіна чорная** ж.: Смородіна е чорная (МА, Велямовічы Брэсц.), Куст смородіны чорнай у городі ростэ (МА, Дружылавічы Іван.), (МА, М. Радванічы Брэсц., Пелішча Кам., Хлябы Пін.), (ЛАБНГ, Азяты Жаб., Аніскавічы Кобр., Відзібар Стол., Пяркі Кобр., Сіманавічы Драг., Сушыцк Пін.); ‘чарніцы’ – **чарныця** ж. зб.: Чарныця вэльмэ смачна (ДСБ, Астрямечава Брэсц.); **чарнэці** мн.: Наварэла варэння з чарнэць (МА, Зянькі Кам.); **черніцы** мн. (ЛП, Лапацін Пін.); **черныкі** мн. (ЛП, Гарадная Стол.); **черныцы** мн. (АГПР, Боркі Кобр., Гарадзечна Пруж., Дымнікі Кам., Казакі Пруж., Лібія Пруж., Харкі Пруж., Шчарчова Пруж.); **чорныці** мн.: Чорныці новыбіралы всі (МА, Гарадная Стол.), (МА, Страдзечы Брэсц.); **чорныя ягоды** мн. (МА, Ліпна Кам.); **чорныя ягады** мн., **чорныя ягады** мн. (АГПР, Брады Пруж., Галасяціна Пруж., Шчэрбы Пруж.); **чырныцы** мн.: Чырныцы в гэтому году дарогыі, люды трохы грошэй заробылы (МА, Фядоры Стол.); **чэрніка** ж.: Чэрнікі мало тыпэр (МА, М. Радванічы Брэсц.), Чэрніка – то ягоды чорны (МА, Чарнакі Кам.), (МА, Пелішча Кам., Віры Драг., Ганчары Пін.); **чэрніцы** мн. (АГПР, Боркі Кобр., Гарадзечна Пруж., Дымнікі Кам., Казакі Пруж., Лібія Пруж., Харкі Пруж., Шчарчова Пруж.); **чэрныці** мн.: Чэрныці варылы, крутылы з сахором, сушылы, так нлі (МА, Бярозна Кобр.), У чэрныці ходым, собыраем (МА, Велямовічы Брэсц.), Чэрныць у нас немае, бо лісу мало (МА, Лапацін Пін.), (МА, Жабін Пруж., Рэчыца Палявая Жаб.), (АГПР, Боркі Кобр., Гарадзечна Пруж., Дымнікі Кам., Казакі Пруж., Лібія Пруж., Харкі Пруж., Шчарчова Пруж.); **чэрныці** мн. (АГПР, Боркі Кобр., Гарадзечна Пруж., Дымнікі Кам., Казакі Пруж., Лібія Пруж., Харкі Пруж., Шчарчова Пруж.); **чэрныцы** мн.: В лісу богато чэрныц (МА, Глінка Стол.), (МА, Камень Кобр.);

б) чырвоны колер і яго адценні – ‘буракі звычайныя’ – **бурак** м., **буракі** мн.: На высадкы бурака оставыла (СГПЗБ, Відзібар Стол.), Цэлі воз буракоў нарвалы (МА, Гарадная Стол.), Буракамы засеяла всэ поле (МА, Лагішын Пін.), (МА, Лука Стол.,

Рэчыца Палявая Жаб., Хацінава Кам., Шумакі Брэсц.); бураке □ мн.: *Ужэ пудэле в брыгадiр бураке (МА, Зянькі Кам.), (МА, Дружыславiчы Иван.); буракы* □ мн.: *Буракы посадыла, корова iх есь (МА, Туляцiчы Иван.), (МА, Камень Кобр., М. Радванiчы Брэсц.);* (паводле этымалагiчнага слоўнiка лексема *бурак* утворана ад назвы колеру *бу* □ *ры* [5, I, с. 412]); ‘буракі сталовыя’ – *буракі* □ *чырво* □ *ны* мн.: *Буракі чырвоны рослы в горыды (МА, Астрамечавы Брэсц.); кра* □ *сные буракы* □ мн. (МА, Буховiчы Кобр.); *свекла* □ *кра* □ *сна* ж. (МА, Сярэдняе Пруж.); *чырво* □ *ны буракы* □ мн. (МА, Бярозны Кобр.); *чырво* □ *ныя буракы* □ мн. (МА, Ганчары Пiн.); *чырво* □ *ныя буракі* □ мн. (МА, Чарнакі Кам.); ‘гатункі памiдораў’ – *бордо* □ *вые помiдо* □ *ры* мн. (МА, Глiнка Стол.); ‘гатункі перцу’ – *кра* □ *сны пе* □ *рэц* м.: *Красны перэц ростэ (МА, Жабiн Пруж.);* ‘гатункі слiвы разгалiстай’ – *алыча* □ *кра* □ *сна* ж. (МА, Буховiчы Кобр.); *алыча* □ *ро* □ *зова* ж. (МА, Жабiн Пруж.); *лыча* □ *кра* □ *сна* ж. (МА, Пелiшча Кам., Туляцiчы Иван.); *лыча* □ *кра* □ *сная* ж. (МА, Радчыцк Стол.); ‘гатункі яблынь i яблык’ – *кра* □ *сны налi* □ *ў* м.: *Красны налiў – раннi сорт (МА, Страдзечы Брэсц.); ро* □ *зовы налi* □ *ў* м. (МА, Мiхалiн Брэсц.); ‘журавiны балотныя’ – *чырво* □ *ныя я* □ *годы* мн.: *Пойдэм по чырвоныя ягоды (МА, Раўчак Стол.);* ‘парэчкі чырвоныя’ – *поры* □ *чкi кра* □ *сныя* мн.: *Порычкi красныя пуд каштэляй растуць (МА, Хацінава Кам.);* *порэ* □ *чка кра* □ *сна* ж.: *Порэчка красна е по садах (МА, М. Радванiчы Брэсц.), (МА, Камень Кобр.);* *порэ* □ *чкi крбсныя* мн.: *Порэчкi красныя (МА, Хлябы Пiн.);* *сморо* □ *дiна кра* □ *сна* ж. (МА, Жабiн Пруж., Мiхалiн Брэсц., Прылуки Брэсц.); ‘рабiна звычайная’ – *гарабы* □ *на кра* □ *сна* ж.: *Гарабына ростэ i красна, i чорна (МА, Лапацiн Пiн.), (МА, Ганчары Пiн.); кра* □ *сна рабi* □ *на* ж. (МА, (Жабiн Пруж., Мiхалiн Брэсц., Хацінава Кам., Хлябы Пiн.); *рабi* □ *на чырво* □ *на* ж.: *Рабiна чырвона е в лiсы (МА, М. Радванiчы Брэсц.), (МА, Прылуки Брэсц.); рабы* □ *на кра* □ *сна* ж. (МА, Буховiчы Кобр.);

в) белы колер – ‘гатункі бульбы’ – *бiлогу* □ *сы* мн.: *Бiлогусы – то бiлiе картоплi (МА, Вiры Драг.);* ‘гатункі фасолi’ – *пасо* □ *ля бе* □ *ленька* ж. (МА, Лапацiн Пiн.); *пасо* □ *ля бi* □ *ла* ж.: *Пасолi бiлай тэпер е, хвайна поросла (МА, Раўчак Стол.);* ‘гатункі яблынь i яблык’ – *бе* □ *лы налi* □ *ў* м.: *Есья у нас i белы налiў (МА, Жабiн Пруж.), Белаго налiву гэтаго году мало (МА, Калоднае Стол.), Белы налiў почарве* □ *ў* (МА, Пелiшча Кам.), (МА, Ганчары Пiн., Хацінава Кам.); *бi* □ *лы налi* □ *ў* м.: *Бiлы налiў мян* □ *кенькi (МА, Раўчак Стол.), (МА, Мiхалiн Брэсц., Сярэдняе Пруж.);* ‘парэчкі залацiстыя’ – *парэ* □ *чкi бi* □ *лы* мн. (МА, Туляцiчы Иван.); *сморо* □ *дiна бi* □ *ла* ж. (МА, Вiры Драг., Прылуки Брэсц.);

г) жоўты колер – ‘гатункі слiвы разгалiстай’ – *алыча* □ *жо* □ *вта* ж.: *Алыча жовта е i красна (МА, Буховiчы Кобр.), (МА, (Велямовiчы Брэсц., Жабiн Пруж., Хлябы Пiн.); лы* □ *ча жо* □ *вта* ж. (МА, Туляцiчы Иван.); *лыча* □ *жоўтая* ж.: *Лыча е жоўтая i красная (МА, Радчыцк Стол.), (МА, Рылавiчы Иван.);* ‘гатункі яблынь i яблык’ – *ронэ* □ *та золота* □ *я* (МА, Закроснiца Кобр.);

д) сiнi колер i яго адценнi – ‘буякi’ – *голубi* □ *ка* ж.: *Голубiка ростэ у лiсi (МА, Прылуки Брэсц.);* ‘чарнiцы’ – *сыны* □ *цi* мн.: *Сыныцi – то чэрнiка (МА, Хацінава Кам.).*

3. Колер лiсця:

а) сiнi колер – ‘ранняя асака светла-зялёнага колеру’ – *сынюга* □ ж.: *Сынюга до рызаку похожэ (ЛАБНГ, Сiманавiчы Драг., Сушыцк Пiн.); сыня* □ *вка* ж. (ЛАБНГ, Прылуки Брэсц.);

б) адценнi белага колеру – ‘зябер’ – *срi* □ *бнык* м. (ЛАБНГ, Ласiцк Пiн.).

4. Колер ўсёй раслiны:

а) чорны колер i яго адценнi – ‘палын звычайны, чарнобыль’ – *чорно* □ *быль* м.: *Чорнобыль – зелле высоке (МА, Туляцiчы Иван.); чэрно* □ *быль* м.: *Чэрнобыль не горкi (МА, Буховiчы Кобр.), (МА, Вiры Драг.);*

б) чырвоны колер – ‘колеус’ – **кропы□вка чырво□на** ж. (МА, Рэчыца Палявая Жаб.);

в) адценні белага колеру – ‘сушаніца балотная’ – **сы□вэнькэ** н.: *Сывэнькэ ростэ в нызкых мыстах. Воно малэнькэ і сы□вэе* (МА, Фядоры Стол.), (МА, Багданаўка Лун.).

Прыведзеныя заходнепалескія намінацыі з’яўляюцца ў асноўным відавymi найменнямі. Сярод батанічных навуковых тэрмінаў назвы колераў і адценняў даволі часта сустракаюцца як у відавых назвах (*аксамі□тнік сінява□ты, аўсяні□ца чырво□ная, барку□н бе□лы, бузіна□ чо□рная, бузіна□ чырво□ная, васілё□к сі□ні, во□льха шэ□рая, вярба□ бе□лая, гарла□чык бе□лы, га□йнік цё□мна-чырво□ны, глог крыва□ва-чырво□ны, е□лка бе□лая, жаўтазе□ль, лебядя□ бе□лая, малі□на бе□лая, малі□на чырво□ная, малі□на шы□зая, мятлі□ца бе□лая, пажса□рніца сінява□тая, пылю□шнік жо□ўты, свідзі□на чырво□ная, тапо□ля бе□лая, тапо□ля чо□рная, хво□я жо□ўтая, чарнаклё□н, ясно□тка пурпуро□вая і пад.*), так і ў родавых (*белакапы□тнік, белаку□дранік, гарла□чык жо□ўты, жаўту□шнік, падбе□л, рыжа□к, сіве□ц, сінегало□вік, сіню□ха, сіня□к, чарну□шка, чорнагало□ў і іншыя*) (паводле ЭПБ).

Дадзеныя фітонімы прама ўказваюць на адносіны расліны да таго ці іншага колеру і розных адценняў. Аднак ёсць намінацыі, якія таксама грунтуюцца на назве адпаведнага колеру, але “схавалі” гэта за сучаснай гукавой формай, і вызначыць гэта можна толькі з дапамогай этымалагічнага аналізу. Разгледзім некалькі такіх назваў раслін, якія сустракаюцца скрозь не толькі на Палессі, але і на тэрыторыі ўсёй Беларусі. Гэта *бяроза, бераст, вольха, лебядя, рабіна, сліва*.

Праславянскае *berza ўзыходзіць да індаеўрапейскага караня, які, як мяркуюць аўтары этымалагічнага слоўніка беларускай мовы, азначаў ‘белы, светлы’. Сюды адносіцца і *berstь ‘бераст’ [5, I, с. 439]. У заходнепалескіх гаворках гэтыя номены маюць разнастайныя варыянты: ‘бяроза бародаўчатая’ – **bero□за** ж. (МА, Дружылавічы Іван., Сярэдняе Пруж.); **біро□за** ж. (МА, Віры Драг., Ганчары Пін.); **быро□за** ж. (ЛАБНГ, Азяты Жаб., Відзібар Стол., Камянюкі Кам., Пяркі Кобр., Хаціслаў Малар.); **быро□зына** ж. (МА, Відзібар Стол.); **бырэ□зына** ж. (ЛАБНГ, Дружылавічы Іван., Прылукі Брэсц., Пяркі Кобр., Сіманавічы Драг.); **бырэ□зынына** ж. (ЛАБНГ, Сіманавічы Драг.); **бэрі□зка** ж. (МА, Закросніца Кобр.); **бэро□за** ж.: *Бэроза – хоро□шэ дэрво* (МА, Буховічы Кобр.), *З бэрозы дровы робляць. Лыст бэрозы от почок помогае* (МА, Крамно Драг.), *Бэроза ростэ ля плоту* (МА, Лагішын Пін.), *Почки бэрозы – добрэ лікарство* (МА, Прылукі Брэсц.), (МА, Астрамечавя Брэсц., Глінка Стол., Жабін Пруж., Камень Кобр., Міхалін Брэсц., Пелішча Кам., Рэчыца Палявая Жаб., Хацінава Кам.), (АЛА, Азарычы Пін., Месяцічы Пін.), (ЛАБНГ, Ласіцк Пін., Сушыцк Пін.); **бэро□зына** ж. (ЛАБНГ, Ласіцк Пін.); **бэрэ□за** ж. (АЛА, Горск Бяроз.); **бэрэ□зына** ж.: *На бэрэзыны кутасыкі е* (МА, Рылавічы Іван.), (МА, М. Радванічы Брэсц.), (АЛА, В. Радванічы Брэсц., Горск Бяроз.), (ЛАБНГ, Аніскавічы Кобр., Радастава Драг., Сушыцк Пін.); **бэрэзы□на** ж.: *Мы мочым почки з бэрэзыны* (МА, Бярозна Кобр.), *Бэрэзына – стрыйно дэрво* (МА, Туляцічы Іван.), (МА, Шумакі Брэсц.); **бяро□за** ж.: *Сок з бярозы пускаемо* (МА, Гарадная Стол.), *Бяроза скрозь расце* (МА, Калоднае Стол.); ‘вяз грабалісты, бераст’ – **бе□рост** м.: *З беросту ранішэ лапці плялі* (МА, Калоднае Стол.); **бэ□рост** м. (МА, Туляцічы Іван.), *Бэрост ростэ в лісы, в гаях* (ЛАБНГ, Сіманавічы Драг.), *У бэроста шурпата кора, ростэ в лісы, на горі* (ЛАБНГ, Пяркі Кобр., Аніскавічы Кобр., Відзібар Стол., Дружылавічы Іван., Сушыцк Пін., Хаціслаў Малар.); **бэ□рыст** м.: *У бэрыста святлійша кора, ны ломыцца* (ЛАБНГ, Камянюкі Кам., Прылукі Брэсц., Расна Кам.); **бэ□рэст** м.: *Бэрэст на в’яз похожы* (МА, Буховічы Кобр.), (ЛАБНГ, Хаціслаў Малар.).

З белым колерам звязаны і найменне *лебяда*, які мае праславянскую аснову, роднасную з лацінскім *albus* ‘белы, светлы, ясны’ і старажытнагрэчаскім *αλφός* ‘белы сьп’. Так названа расліна паводле белай афарбоўкі яе лістоў пылком [5, V, с. 271–272]. У навуковай назве найбольш распаўсюджанага віду гэтай расліны таксама адлюстравана гэта асаблівасць – лебяды белая: **лебед**□ ж.: *Лебеда у городі е (МА, Буховічы Кобр.), Од лебеды одна беда (МА, Глінка Стол.), (МА, Гарадная Стол., Жабін Пруж., Пелішча Кам., Радчыцк Стол.); лібіда□ ж.: *Лібіда – то зілле (МА, Велямовічы Брэсц.), Лібіда всюды ростэ (МА, Чарнакі Кам.), (МА, Туляцічы Иван.); лібэда□ ж.: *Ньяк рады ны дам лібэдэ так рузруслася (МА, Зянькі Кам.); лыбіда□ ж.: *Лыбіда ростэ вэлыкая (МА, Рылавічы Иван.), (МА, Віры Драг., Ліпна Кам., М. Радванічы Брэсц.); лыбода□ ж. *(МА, Ганчары Пін.); лыбыда□ ж.: *Пыклы хліб з лыбыды колысь (МА, Бяроза Кобр.), На градцы вырусла лыбыда (МА, Камянюкі Кам.), Пополы лыбыду на цыбулі (МА, Фядоры Стол.), (МА, Камень Кобр., Лапацін Пін., Міхалін Брэсц., Страдзечы Брэсц., Шумакі Брэсц.), (СЗПГ, Сварынь Драг.).******

Праславянскае *jeľxa і *oľxa з’яўляецца роднасным старажытнаверхняемецкаму *ēlo* ‘жоўты, рыжаваты’ [5, II, с. 190–191]. На Палессі сустракаюцца наступныя назвы ‘вольхі клейкай’: **але**□**шына** ж.: *Алешына ідзе на дровы (МА, Калоднае Стол.); вольха□ ж.: *Ні□хто тут молоду вольху□ сьсік (МА, Ляхавічы Драг.); ву□**льха** ж. *(МА, М. Радванічы Брэсц.), (АЛА, В. Радванічы Брэсц.), (ЛАБНГ, Азяты Жаб., Прылуки Брэсц.); вульшы□**на** ж.: *Усю вульшыну порізала (ДСБ, Гершоны Брэсц.); вульшэ□**на** ж. *(ЛАБНГ, Радастава Драг.); гол□**шына** ж.: *Голешыну короткэ порызаў (МА, Багданаўка Лун.); голшы□**нына** ж. *(ЛАБНГ, Сіманавічы Драг.); гольшы□**на** ж.: *Пташка звыла собі гныздо на гольшыны (ДСБ, Дубіца Брэсц.), Зрубыв гольшыну (ДСБ, Карсынь Иван.), (АЛА, Ляжыткавічы Драг.), (ЛАБНГ, Сіманавічы Драг.); гольшына□ ж.: *Гольшына на штахеткі іде (МА, Крамно Драг.), Там всякэ дэрыво: то гольшына, то бырызына (СГПЗБ, Сіманавічы Драг.); ільшы□**на** ж.: *В ільшыні росла малына (ДСБ, Імянін Кобр.); оле□**шына** ж.: *Старая олешына (МА, Глінка Стол.), (АЛА, Азарычы Пін.); ольха□ м.: *З ольхі дрэвесіна добра (МА, Гарадная Стол.), Ольха ідэ на заборы (МА, Хлябы Пін.), (МА, Жабін Пруж., Закросніца Кобр., Міхалін Брэсц., Радчыцк Стол.), (АЛА, Месяцічы Пін.), (ЛАБНГ, Аніскавічы Кобр., Ласіцк Пін., Пяркі Кобр., Хаціслаў Малар.); ольшы□**на** ж.: *Чорны шы□шачкы ольшыны от поноса варылы (МА, Бяроза Кобр.), Ольшыны ростуть частій коло річкі (ДСБ, Шэбрын Брэсц.), (МА, Вавулічы Драг., Дружыславічы Иван., Жабін Пруж., Рэчыца Палявая Жаб., Сушытніца Малар., Сярэдняе Пруж., Цыбкі Драг.), (АЛА, Горск Бяроз.), (ЛАБНГ, Відзібар Стол., Камянюкі Кам., Ласіцк Пін., Пяркі Кобр., Сушыцк Пін.); ольшэ□**на** ж. *(МА, Ліпна Кам.); олэ□**шына** ж. *(ЛАБНГ, Сушыцк Пін.); у□**льха** ж. *(ЛАБНГ, Камянюкі Кам.); ульха□ ж. *(ЛАБНГ, Прылуки Брэсц.).* Дарэчы, менавіта з вольхі атрымліваюць чорную, чырвоную і жоўтую фарбы.****************

Зыходнымі формамі наймення *рабіна* лічыцца *eǵьbь ‘рабчык’ і *eǵьbь ‘буры’ [3, III, с. 534–535]. Аднак П. Чарных лічыць, што дадзенае слова звязана, хутчэй за ўсё, з першым варыянтам, а не з колерам буры, таму што рабіна служыць зімой асноўным кормам для рабчыкаў [4, II, с. 133]. Аўтары ж этымалагічнага слоўніка беларускай мовы прасл. *aǵьbina, *ǵьbina выводзяць з прасл. *aǵьbь ‘курапатка, рабіна’, *eǵьbь ‘рабчык’, *eǵьbь ‘буры’, якія звязаны з індаеўрапейскімі лексемамі са значэннем істот або дрэў цёмнага, чырвонага, бурага колеру (у славянскіх мовах пра стракаты колер) [5, XI, с. 10]. Акрамя адзначаных вышэй, намі зафіксаваны яшчэ і такія варыянты назвы ‘рабіны звычайнай’ – **гарабі**□**на** ж.: *Гарабіна у лесі е (МА, Раўчак Стол.), (МА, Радчыцк Стол.), (АГПР, Брады Пруж.); гарабі□**на** ж. *(АГПР, Брады Пруж.); гарабы□**на** ж.: *За сэлом ростэ гарабына (МА, Вавулічы Драг.), Гарабына ужэ цвітэ (ДСБ, Ляхаўцы Малар.), (АГПР, Брады Пруж.); гарабы□**нка** ж. *(СЗПГ, Карсынь Иван.);****

гарабэ□**на** ж. (МА, Цыбікі Драг.); **грабы**□**на** ж.: Грабына в лісы ростэ (МА, Чарнакі Кам.); **о**□**раб** м.: Ораб в лісы ростэ і в сілы (МА, Ліпна Кам.), Ораб подхожы пуд калыну (МА, Хацінава Кам.), Ораб заготовляють пташкам (ДСБ, Астрамечавы Брэсц.), Осэнню всі орабы у чырвоных ягодах (ДСБ, Дружба Брэсц.), Вылікій ораб ріс под укном (ДСБ, Кавалікі Кам.); **орабы**□**на** ж.: Орабына осэнню вся чырвоная (ДСБ, Хаціслаў Малар.); **орабэ**□**ць** м.: Орабэць ріс коло хаты (ДСБ, Рагозна Брэсц.); **рабі**□**на** ж.: Рабіна з ягодамі, вэльмі кіслые (МА, Гарадная Стол.), (МА, Багданаўка Лун., Закросніца Кобр., Калоднае Стол., Камень Кобр., Лука Стол., Пелішча Кам., Рылавічы Іван.), (АГПР, Боркі Кобр., Галасяціна Пруж., Гарадзечна Пруж., Дымнікі Кам., Казакі Пруж., Лібія Пруж., Харкі Пруж., Шчэрбы Пруж., Шчарчова Пруж.); **рабы**□**на** ж.: Рабына шышаком цвытэ (МА, Рэчыца Палявая Жаб.), Рабына гіркая, алэ жэ настойваты добрэ (МА, Фядоры Стол.), (МА, Навасёлкі Кобр.), (АГПР, Боркі Кобр., Галасяціна Пруж., Гарадзечна Пруж., Дымнікі Кам., Казакі Пруж., Лібія Пруж., Харкі Пруж., Шчарчова Пруж., Шчэрбы Пруж.).

Агульнаславянскае *slīva мае індаеўрапейскую базу *(s)li-uo-‘сіняваты’[4, II, с. 175]. У гаворках Брэсцка-Пінскага Палесся ‘сліва звычайная’ мае наступныя адпаведнікі: **сле**□**вка** ж.: Сулодка слевка пупалася (МА, Зянькі Кам.); **слі**□**ва** ж.: Сліва большая ростэ (МА, Радчыцк Стол.), Сліва нешчо ні родіть (МА, Раўчак Стол.), (МА, Сярэдняе Пруж.); **слівкі**□ мн. (МА, Чарнакі Кам.); **сліво**□**ня** ж.: Слівоня за хатою ростэ (МА, Глінка Стол.); **сліўкі**□ мн.: У менэ одны сліўкі (МА, Гарадная Стол.), (МА, Багданаўка Лун.); **слы**□**вка** ж.: Слывка сыня (МА, Міхалін Брэсц.), На мыжкі росла слывка (ДСБ, Рагадашч Іван.); **слывкі**□ мн. (МА, Рылавічы Іван., Шумакі Брэсц.); **слывкы**□ мн.: Ай, слыкы трэ трохы павырізваты, бо заглушылы всэ (МА, Фядоры Стол.), Слыкы растуць у городы (ДСБ, Лісяцічы Пін.), (МА, Ганчары Пін., Закросніца Кобр.); **слывочки**□ мн. (МА, Бяроза Кобр.); **слыўкі**□ мн. (МА, Лапацін Пін.); **слыўкы**□ мн. (МА, Крамно Драг.), (МА, Віры Драг.).

Назіранні сведчаць, што самымі распаўсюджанымі колерамі, назвы якіх адлюстраваны ў заходнепалескіх батанічных намінацыях, з’яўляюцца чырвоны (47), белы (43), чорны (31) і разнастайныя іх адценні. Радзей сустракаюцца жоўты (24) і сіні (22). Найчасцей у аснову назвы раслін кладзецца колер ягад ці пладоў расліны і колер кветак або суквеццяў – тое, што найперш заўважае чалавек.

Нягледзячы на розную колькасць і частату ўжывання тых ці іншых назваў колераў у найменнях раслін, толькі ўсе разам колеры-фарбы ствараюць тую непаўторную карціну свету, якая хвалюе і радуе чалавека, узбагачае яго і ўзбуджае да жыцця.

Умоўныя скарачэнні крыніц

АГПР – Босак, А.А. Атлас гаворак Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці і сумежжа (Верхняга Над’ясельдзя). Лексіка. / А.А. Босак, В.М. Босак. – Мінск, 2006. – 124 с; **АЛ** – Агульнаславянскі лінгвістычны атлас / Міжнар. кам. славістаў, Каміс. Агульнаслав. лінгвіст. атласа, Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ім. Я. Коласа. Вып. 3. : Раслінны свет / гал. рэд. А.І. Падлужны. – Мінск, 2000. – 162 с., [2] л. карт; **ДСБ** – Дыялектны слоўнік Брэстчыны. Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с. **ЛАБНГ** – Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: у 5 т. / АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; пад рэд. М.В. Бірыла, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : Фонд фундаментальных даследаванняў РБ, 1993 – 199. – Т.1 : Раслінны і жывёльны свет / Г.У. Арашонкава [і інш.] . – 1993. – 160 с., 368 карт.; **ЛП** – Бейліна, Д. Матэрыялы для полесскага ботанічнага слоўніка / Д. Бейліна // Лексіка Полесся. Матэрыялы для полесскага дыялектнага слоўніка / отв. ред. Н.И. Толстой. М. : Наука, 1968. – С. 415–435; **НЛ** – Народная лексіка / рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 288 с.; **СГПЗБ** – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5-ці т. – Мінск :

Навука і тэхніка, 1979–1986.; **СЗПГ** – Аркушин, Г. Л. Словник заходнапоісьскіх говірок : у 2-ох т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000; **ЭПБ** – Энцыклапедыя прыроды Беларусі : у 5 т. / гал. рэд. І. П. Шамякін. – Мінск : БелСЭ, 1983–1986.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Меркулова, В.А. Очерки по русской народной номенклатуре растений (Травы. Грибы. Ягоды.) / В.А. Меркулова. – М. : Наука, 1967. – 260 с.
2. Раслінны свет: тэматычны слоўнік / склад. В.Дз. Астрэйка [і інш.]; навук. рэд. Л.П. Кунцэвіч, А.А. Крывіцкі. – Мінск : Беларус. навука, 2001. – 655с.
3. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / М. Фасмер; Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – 4-е изд., стер. – М. : ООО “Издательство Астрель”: ООО “Издательство АСТ”, 2003.
4. Черных, П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: в 2 т. / П.Я. Черных. – 6-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2004.
5. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 1–11. – Мінск : Навука і тэхніка, Беларус. навука, 1978–2006.

Kisel T.A. Colour is a Motivation Feature of Part for Botanical Names in Western Palesie Dialects

The author analyzes botanical names, that are built on the names of colours, and finds their productivity and origin.